

บทที่ 2

ปริทัศน์วรรณกรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเรื่องนี้ประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหนังสืออนุสรณ์งานศพ ได้แก่ ประวัติหนังสืออนุสรณ์งานศพ ความสำคัญของหนังสืออนุสรณ์งานศพ การจัดพิมพ์และธุรกิจหนังสืออนุสรณ์งานศพ แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประวัติหนังสืออนุสรณ์งานศพ

หนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มแรกจัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ.2423 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ “หนังสือสวดมนต์” แจกในงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เนื้อเรื่องเป็นบทสวดมนต์ พระสูตร และพระปริตต่าง ๆ ซึ่งเดิมจารเป็นอักษรขอมลงบนใบลาน นำมาตีพิมพ์เป็นอักษรไทยจำนวน 10,000 ฉบับ จัดพิมพ์ ณ โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อพระราชทานแก่พระสงฆ์ไทยทุกวัด หนังสือเล่มนี้นอกจากเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มแรกของไทยแล้ว ยังจัดเป็นหนังสือสวดมนต์ภาษาไทยเล่มแรกที่ตีพิมพ์ในประเทศไทยด้วย สำหรับหนังสืออนุสรณ์งานศพที่เป็นประวัติผู้ตายล้วน ๆ เล่มแรก ได้แก่ หนังสือศรีสุนทรานุประวัติ ซึ่งเป็นชีวประวัติพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เจ้ากรมอาลักษณ์ในรัชกาลที่ 5 พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ เมื่อร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438) หนังสือเรื่องนี้เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นจัดทำชีวประวัติของผู้ตายเป็นเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพแทนเรื่องอื่น (สงวน อึ้งคง, 2516: 715-719)

เมื่อมีการประกาศตั้งหอพุทธศาสนสังคหะ ผู้อำนวยการคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ได้ทรงดำริให้จัดทำบัญชีหนังสือและสิ่งของที่ได้รับมาเก็บรักษาไว้ และทรงริเริ่มพิมพ์หนังสือเก่าจำหน่ายในการกุศล โดยเริ่มพิมพ์หนังสือเรื่องสวดมนต์ใน พ.ศ. 2444 โดยกรมหมื่นพงษชาติศรมหิปปิมพ์ถวายพระนางเจ้าสุโขทัยมาร์ศรี เพื่อช่วยในงานศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี ดังนั้นเมื่อคนทั้งหลายได้ทราบความประสงค์ของกรรมการหอพุทธศาสนสังคหะที่จะพิมพ์หนังสือเก่า จึงมีผู้ศรัทธารับพิมพ์เป็นของแจกในงานศพและงานต่าง ๆ ต่อมาอีกหลายเรื่อง (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2459: 52)

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ประกาศตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2448 โดยรวมหอสมุด 3 แห่ง คือ หอพระมณฑิยธรรม หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพุทธศาสนสังคหะ และทรงมีพระราชดำริเลือกสรรกรรมการสำหรับหอพระสมุดสำหรับพระนครซึ่งได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นสภานายก มีกรรมสัมปาทิก 4 คน คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ สมเด็จพระยากรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระยาประจักษ์จักรจักร (แช่ม บุนนาค) และพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) (สมเด็จพระยากรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2459: 42) หอพระสมุดสำหรับพระนครนอกจากจะรวบรวมหนังสือโบราณอันล้ำค่าแล้ว งานที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดพิมพ์หนังสือเพื่อให้มีหนังสือดีเพิ่มขึ้น นับเป็นงานที่มีความสำคัญเพราะทำให้วิชาความรู้แพร่หลายไปสู่ประชาชน หอพระสมุดสำหรับพระนครได้พิมพ์หนังสือขึ้นหลายเรื่อง วิธีพิมพ์หนังสือในหอพระสมุดสำหรับพระนครมี 3 วิธี คือ พิมพ์เป็นของหอพระสมุดสำหรับพระนคร พิมพ์ให้ผู้อื่นสร้าง และอนุญาตให้พิมพ์ขาย สำหรับการพิมพ์หนังสือให้ผู้อื่นสร้างนั้นเป็นวิธีที่ทามาตั้งแต่สมัยหอพุทธศาสนสังคหะ และมีประโยชน์ดีกว่าวิธีอื่น ทั้งนี้เพราะมีผู้นิยมจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกในการกุศลกันมากขึ้น จึงทำให้หนังสือเรื่องดี ๆ แพร่หลายมากขึ้น (สมเด็จพระยากรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2459: 85-87) โดยหอพระสมุดสำหรับพระนครดำเนินการจัดหาเรื่องในหนังสือที่มีอยู่ และจัดการพิมพ์ให้ตามความประสงค์ของเจ้าภาพ หรือเจ้าภาพจะรับต้นฉบับไปพิมพ์เองก็ได้ หนังสือที่สร้างในการกุศลนี้แม้หอพระสมุดสำหรับพระนครจะไม่ได้กำหนดว่าจะต้องให้หนังสือเป็นค่าภาคหोजำนวนเท่าไร แต่โดยปกติเจ้าภาพมักจะให้หนังสือแก่หอพระสมุดสำหรับพระนครไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบในจำนวนที่พิมพ์ นอกจากนี้หนังสืออนุสรณ์งานศพที่หอพระสมุดสำหรับพระนครเป็นผู้จัดพิมพ์ในสมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงเป็นสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนครแทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในระหว่าง พ.ศ. 2453-2458 พระองค์ทรงเป็นผู้เขียนคำนำและประวัติของผู้ตายเสมอ (กช. เอกสารรัชกาลที่ 5 สบ.16 สำเนาบันทึกส่วนพระองค์ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ปี ค.ศ. 1914: 346 อ้างถึงใน วรพจน์ วีรผลิน, 2525: 198)

หลังจากที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยากรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งนายกอหอพระสมุดสำหรับพระนคร ในสมัยนั้นทุนของหอพระสมุดสำหรับพระนครมีน้อย ไม่สามารถจะพิมพ์หนังสือเรื่องเก่าที่นำมาสอบสวนชำระใหม่

ด้วยทุนของหอพระสมุดสำหรับพระนครเองได้ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีทรงชักชวนให้พระบรมวงศานุวงศ์และผู้ที่ยกย่องรับพิมพ์สำหรับแจกในงานศพ เพื่อเป็นการเผยแพร่หนังสือดี ๆ หนังสือเก่าหายาก และที่สำคัญคือเป็นการรักษาเรื่องหนังสือเหล่านั้นอีกด้วย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รักหนังสือได้อ่าน และศึกษาเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย และยังเป็นการส่งเสริมประเพณีการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพให้เจริญก้าวหน้าต่อไป นอกจากนี้หอพระสมุดสำหรับพระนครยังได้รับหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นส่วนหนึ่งของหอพระสมุดสำหรับพระนครอีกร้อยละ 20 เล่ม เพื่อนำมาจำหน่ายเป็นรายได้ของหอพระสมุดสำหรับพระนครอีกด้วย (พระยาอนุমানราชชน, 2513: 179-184; เอมอร เจริญรัต, 2511: 118)

ในด้านเนื้อหา หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหอพระสมุดสำหรับพระนครในระยะแรก ๆ ส่วนใหญ่เป็นหนังสืองานพระศพของเจ้านายและหนังสืองานศพของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น ต่อมาความนิยมในการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพได้แพร่หลายไปยังหมู่ประชาชนทั่วไป ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระบรมราชาธิบดีทรงรับเป็นธุระในการเลือกเรื่องให้เหมาะสมกับงานศพหรือความประสงค์ของผู้ที่จะพิมพ์นั้น และมีขนาดเล่มตามกำลังของเจ้าภาพที่ตีพิมพ์ได้ ทรงพระวิริยะอุตสาหะในการเลือกเรื่องเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่พอใจของผู้จัดพิมพ์และผู้ที่ได้รับแจก บางครั้งก็ทรงชำระหนังสือเก่าหายากที่ยังไม่เคยจัดพิมพ์นำมาจัดพิมพ์ให้เผยแพร่ ทรงนิพนธ์คำนำหรือประวัติของหนังสือนั้น ๆ เพิ่มเติมไว้ตอนต้น เพื่ออธิบายที่มาของเรื่องในหนังสือ ทำให้หนังสือเหล่านั้นมีค่ามากยิ่งขึ้นและทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจอยากอ่านเนื้อเรื่อง เรื่องใดที่มีเนื้อหาน้อย ถ้าพิมพ์เป็นเล่มจะได้จำนวนหน้าน้อย พระองค์ทรงรวบรวมเรื่องอื่นที่มีเนื้อหาประเภทเดียวกัน เช่น เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เข้าสู่ครวมกันเป็นเล่มให้ชื่อว่า ประชุมพงศาวดาร เป็นต้น บางครั้งหาเรื่องที่เหมาะสมกับความประสงค์ของผู้พิมพ์ไม่ได้ ก็ทรงนิพนธ์ขึ้นใหม่ ยิ่งกว่านั้นถ้าเป็นงานศพของผู้ที่สมเด็จพระบรมราชาธิบดีทรงคุ้นเคยมาก่อน ก็จะทรงนิพนธ์ประวัติให้ผู้ตายด้วย และประวัติบุคคลที่ทรงแต่งเหล่านี้มักอ่านสนุกและให้ความรู้เพิ่มขึ้น ถ้าเป็นผู้ไม่คุ้นเคย เจ้าภาพมักส่งประวัติมาให้ลงพิมพ์ไว้ ในกรณีต่าง ๆ เหล่านี้จะทรงบอกไว้ว่าพระองค์ท่านเป็นผู้ทรงนิพนธ์หรือแก้ไขให้หรือเจ้าภาพเป็นผู้เขียนทั้งหมด ภายหลังจากหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ผลิตจากหอพระสมุดสำหรับพระนครไม่จำกัดแต่เพียงเรื่องที่จะรักษาต้นฉบับเท่านั้น แม้เรื่องอื่น ๆ ก็มีผู้ต้องการจัดพิมพ์ด้วย (พระยาอนุমানราชชน, 2513: 181-183; เอมอร เจริญรัต, 2511: 70, 117-118) นอกจากนี้พระนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมราชาธิบดียังมีผู้นิยมนำไปพิมพ์เป็นหนังสือแจกในงานศพอย่างแพร่หลาย เช่น ชุมนุมพระนิพนธ์ หรือประชุมพระนิพนธ์

เบ็ดเตล็ด ซึ่งประมวลความรู้ในด้านโบราณคดี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การปกครอง ศาสนา และค่านิยม นอกจากนี้ได้ทรงนิพนธ์เรื่องนิทานโบราณคดีซึ่งพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2487 สำหรับแจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระองค์เอง (ชุตินา สัจจามันท์, 2541: 131)

ความสำคัญของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

การพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อเป็นของชำร่วยแก่ผู้ไปร่วมงานฌาปนกิจ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาของไทยสู่คนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี และมีความสำคัญสรุปได้ดังนี้ (ชุตินา สัจจามันท์, 2541: 133-134; รัญจวน อินทรกำแหง, 2515: 57; อัมพร ทีชะระ, 2527: 17)

1. เป็นหนังสือชีวประวัติบุคคล หนังสืออนุสรณ์งานศพโดยทั่วไปจะมีประวัติผู้ตายเป็นส่วนประกอบส่วนแรกของหนังสือ และเป็นสิ่งที่คนนิยมอ่าน ทั้งนี้เพราะชีวประวัติเป็นเรื่องราวของชีวิตจริงที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ และผลของพฤติกรรมที่มีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวย่อมเป็นบทเรียนอันมีค่า เพราะเป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่ผู้อื่นได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้ว คำไว้อาลัยก็เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นบุคลิกภาพและพฤติกรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้ตาย และเสริมรายละเอียดของประวัติผู้ตายให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ชีวประวัติยังให้ความสนุกสนาน ความรู้ และทำให้เกิดความคิดอีกด้วย

2. เป็นหนังสือหายาก หนังสืออนุสรณ์งานศพมีลักษณะตรงกับหนังสือหายาก เพราะเป็นหนังสือที่ไม่อาจจะหาซื้อได้โดยทั่วไป มีวัตถุประสงค์ในการพิมพ์เพื่อแจกเป็นของชำร่วยแก่ผู้ไปร่วมงาน ใกล้เคียงกับลักษณะของหนังสือหายากประเภทอื่น ๆ หนังสืออนุสรณ์งานศพบางเล่มอาจมีเรื่องที่น่าสนใจที่เจ้าของชีวประวัติถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวและไม่คิดจะเผยแพร่สู่สาธารณชน แต่เจ้าภาพได้นำมาจัดพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์และเป็นเรื่องที่ทำอ่านที่อื่นไม่ได้อีก

3. เป็นหนังสือสารคดี หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ในแขนงต่าง ๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและสติปัญญาให้แก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี ทำให้ความรู้ทั้งหลายมีประโยชน์แก่ผู้สนใจและไม่สูญหายไป

4. เป็นหลักฐานอ้างอิง เนื้อหาในหนังสืออนุสรณ์งานศพบางเล่มเป็นการเขียนจากเรื่องราวชีวิตจริงของผู้ตายและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ รวมทั้งมีรายการอ้างอิงเพื่อบอกรายละเอียด

ของแหล่งที่มาของข้อมูล จึงทำให้นิพนธ์อนุสรณ์งานศพเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญประเภทหนึ่งที่ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้

การจัดพิมพ์และธุรกิจหนังสืออนุสรณ์งานศพ

การพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในระยะแรกเริ่มส่วนใหญ่พิมพ์แจกในงานพระศพ พระบรมวงศานุวงศ์ และงานศพข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น ทั้งนี้เพราะการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในสมัยนั้นยังไม่ใช่ของที่ทำได้สะดวกนัก ผู้ที่จะพิมพ์หนังสือเป็นของชำร่วยในงานต่าง ๆ ได้นั้น จะต้องประกอบด้วยกำลังทรัพย์ กำลังคน และกำลังวาสนาบารมี (อัมพรหาญญา, 2506: 30) ต่อมาตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีโรงพิมพ์ตั้งขึ้นอย่างแพร่หลาย การพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงได้แพร่หลายไปยังประชาชนโดยทั่วไปไม่ใช่แต่เฉพาะเจ้านายและขุนนางเท่านั้น (ทิพา ดันปิ่นเพชร, 2510: 123)

แม้ว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพจะได้รับความนิยมแพร่หลาย แต่การพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อแจกเป็นของชำร่วยให้แก่ผู้มาร่วมงานฌาปนกิจก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ตายและเจ้าภาพเป็นประการสำคัญ และขึ้นอยู่กับความนิยมของท้องถิ่นด้วย กล่าวคือถ้าผู้ตายมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีชื่อเสียงในวงสังคม หรือเป็นผู้ที่เคยทำประโยชน์ให้แก่สังคมไว้มาก มักมีการจัดพิมพ์หนังสือแจกซึ่งอาจจัดพิมพ์เป็นจำนวนมาก หรือพิมพ์หนังสือหลายเรื่อง หนังสือเหล่านี้มักมีคุณภาพดีทั้งในด้านเนื้อหาสาระและการจัดรูปเล่ม และหากเจ้าภาพหรือผู้จัดพิมพ์พิถีพิถันในการเลือกสรรเรื่อง มีเวลาในการเตรียมการพอเพียง ประกอบกับโรงพิมพ์มีฝีมือประณีต ก็ยิ่งจะทำให้หนังสือมีคุณภาพดีขึ้นไปด้วย

ในปัจจุบันการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพโดยทั่วไป มีวัตถุประสงค์สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อเป็นของชำร่วยแก่ผู้ไปร่วมงานฌาปนกิจ และแสดงความขอบคุณผู้มาร่วมงาน โดยเฉพาะเจ้าภาพที่มีฐานะดี มีความรู้ และเห็นคุณค่าของเนื้อหาที่นำมาพิมพ์ ทั้งนี้เพราะการแจกหนังสือมีประโยชน์แพร่หลายกว้างขวางและยั่งยืนกว่าการแจกสิ่งอื่น
2. เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้ตาย รำลึกถึงผลงาน เกียรติประวัติ คุณความดีที่ผู้ตายได้สร้างสรรค์ไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ เพราะหนังสือเป็นสิ่งที่คงทนถาวร หรืออยู่ในความทรงจำได้เป็นระยะเวลานานกว่าของชำร่วยอื่น ๆ
3. เพื่อกุศลวิยาทาน เพราะหนังสือเป็นประโยชน์ทางการศึกษา ส่งเสริมให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวาง หรืออาจให้ความเพลิดเพลิน ไม่เฉพาะแต่ผู้ได้รับแจกหรือครอบครัว

ของผู้ได้รับเท่านั้น แต่ยังสามารถประโยชน์และความรู้แก่ผู้อื่นได้อีกด้วย ทั้งนี้เพราะหนังสือเป็นสิ่งที่สามารถให้ยืมกันอ่านได้ นับว่าการแจกหนังสือเป็นการเพิ่มกุศลอีกอย่างหนึ่ง

ธุรกิจหนังสืออนุรักษ์งานศพ

หนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่นิยมสะสมกันเพราะเป็นหนังสือที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งข้อมูลชีวประวัติบุคคลที่มีคุณค่าต่อผู้สนใจเนื้อหาของหนังสืออนุรักษ์งานศพบางเล่มก็ไม่สามารถจะหาอ่านจากหนังสือเล่มอื่นใดได้อีก เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้อย่างมีสีสันในชีวประวัติผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคม สะท้อนให้เห็นทั้งชีวิตของผู้คนและบรรยากาศของสังคมในสมัยนั้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้หนังสือแจกธรรมดากลายเป็นหนังสือหายากที่บรรดานักสะสมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยม อีกทั้งการแจกหนังสือเพื่อเป็นของชำร่วยแก่ผู้มาร่วมงานฌาปนกิจก็เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลากว่า 100 ปีแล้ว หนังสืออนุรักษ์งานศพจึงเพิ่มมูลค่าและคุณค่าขึ้นจนทำให้มีธุรกิจหนังสืออนุรักษ์งานศพเกิดขึ้น มีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญคือแผงหนังสือเก่าจตุจักร และย่านชั้นใต้ดินห้างเซ็นทรัล ลาดพร้าว ซึ่งได้หนังสืออนุรักษ์งานศพจากการรับซื้อจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ารรับซื้อของเก่าตามบ้าน แผงขายหนังสือที่คลองถม และร้านขายของเก่า เป็นต้น นอกจากนี้การไปรับหนังสือตามงานศพก็เป็นอีกวิธีหนึ่งสำหรับผู้ที่ต้องการหนังสืออนุรักษ์งานศพ โดยเฉพาะในงานศพของบุคคลที่มีชื่อเสียง

ในด้านราคาของหนังสืออนุรักษ์งานศพนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ ความสำคัญของเนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ ความสำคัญของผู้ตาย ความหายากและความสมบูรณ์ของหนังสือ นอกจากนี้สัญลักษณ์บนหน้าปกหนังสือหรือลายเซ็นต์ของบุคคลสำคัญก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดราคาของหนังสืออนุรักษ์งานศพ หนังสืออนุรักษ์งานศพราคาแพงจะเป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพรุ่นแรก ๆ เช่น หนังสือสวดมนต์ซึ่งเป็นหนังสือที่แจกในงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมมาภรณ์ไพฑูริยา และเป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพเล่มแรกของไทยมีราคาประมาณ 20,000-50,000 บาท ราคาของหนังสืออนุรักษ์งานศพขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของหนังสือและถ้าหนังสือมีลายเซ็นต์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือบุคคลสำคัญอื่น ๆ ราคาของหนังสือก็จะยิ่งสูงขึ้น สำหรับหนังสือที่มีเนื้อหาที่ได้รับความสนใจน้อยและเป็นเรื่องที่มีอยู่ในหนังสือทั่วไป ราคาจะไม่สูงนัก สามารถซื้อได้ตั้งแต่ 10 บาทขึ้นไป เช่น หนังสือที่มี

เนื้อหาตำราอาหาร โรคภัยไข้เจ็บ และธรรมะทั่ว ๆ ไป ยกเว้นหนังสือธรรมะของพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียง เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จะมีราคาสูงกว่าหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป (หนังสืองานศพจาก “เมรุ” สู้ตลาด, 2539: 9)

ลักษณะและส่วนประกอบของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

หนังสืออนุสรณ์งานศพแต่ละเล่มอาจมีลักษณะและส่วนประกอบที่แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเจ้าภาพ รวมทั้งฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ตายและเจ้าภาพ หนังสืออนุสรณ์งานศพโดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้

1. ปก ปกของหนังสืออนุสรณ์งานศพมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปเป็น 3 ระยะคือ ก่อน พ.ศ. 2480 นิยมใช้ปกสีต่าง ๆ ต่อมาสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นิยมใช้ปกสีขาว (สงวน อึ้งคง, 2529: 172) ส่วนในปัจจุบันปกของหนังสืออนุสรณ์งานศพกลับมามีสีต่าง ๆ ตามความพอใจของเจ้าภาพ แต่ส่วนใหญ่ใช้นิยมใช้สีขาว ดำ น้ำเงิน น้ำตาล หรือเทา นอกจากนี้มีหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีปกเป็นภาพอื่น ๆ เช่น ดอกไม้ ทิวทัศน์ หรือภาพอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ปกของหนังสืออนุสรณ์งานศพบางเล่มมีภาพของผู้ตายซึ่งอาจเป็นภาพถ่ายหรือภาพวาด และมักจะมีลายเซ็นต์ของผู้ตายอยู่ด้วย หรืออาจจะมีลายเซ็นต์ของผู้ตายเพียงอย่างเดียว สำหรับปกของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ขอพิมพ์จากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ จะมีตราพระคเณศซึ่งเป็นตราประจำกรมศิลปากร และไม่มีรูปภาพหรือลวดลายอื่นใด

2. ส่วนประกอบ หนังสืออนุสรณ์งานศพโดยทั่วไปมีส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้

2.1 ชีวประวัติผู้ตาย ประวัติของผู้ตายในหนังสืออนุสรณ์งานศพอาจจะเป็นประวัติโดยย่อหรือมีรายละเอียด เป็นส่วนที่บอกประวัติและความเป็นมาของผู้ตาย ประสบการณ์ชีวิต และคุณงามความดีของผู้ตาย ซึ่งเขียนโดยผู้ตายหรือบุคคลที่ใกล้ชิดหรือรู้จักกันเคยกับผู้ตายเป็นอย่างดี ข้อมูลบางส่วนอาจได้จากคำบอกเล่าของผู้ตาย หรือการค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตาย เช่น จดหมาย หรือบันทึกส่วนตัว เป็นต้น

2.2 คำไว้อาลัย คือข้อความซึ่งเป็นการแสดงความอาลัย และสรรเสริญความดีของผู้ตาย เขียนโดยบุคคลในครอบครัว ญาติ มิตร ผู้ร่วมงาน ผู้ใกล้ชิด และผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตาย

2.3 เนื้อหา คือ ข้อเขียนในเรื่องที่ผู้จัดทำหนังสืออนุสรณ์งานศพเห็นว่าเหมาะสมกับผู้ตาย และเป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับ มักเป็นเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ เรื่องที่นำมาจัดพิมพ์มี 2 ลักษณะดังนี้

2.3.1 เรื่องที่สัมพันธ์กับผู้ตาย หมายถึง เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ตาย ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ผลงานของผู้ตาย ความชอบส่วนตัว หรือผลงานของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้ตาย จำแนกได้ดังนี้

1. ผลงานของผู้ตาย เป็นงานเขียนหรือผลงานที่ผู้ตายเคยทำไว้ ขณะยังมีชีวิตซึ่งผู้ตายอาจบันทึกไว้ หรือตีพิมพ์เผยแพร่ การนำผลงานของผู้ตายมาพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงเป็นการสะดวก และเป็นการเผยแพร่ผลงานและชื่อเสียงของผู้ตาย ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. เรื่องที่ผู้ตายชอบหรือสนใจ หมายถึงแนวเนื้อหา ข้อเขียน หรือ ผลงานของบุคคลที่ผู้ตายชื่นชอบ

3. ภูมิสำเนาเดิมหรือจังหวัดที่ผู้ตายเกิด เช่น ประวัติเมือง ประวัติท้องถิ่น เป็นต้น

4. วงศ์ตระกูลของผู้ตาย ส่วนใหญ่มักเป็นตระกูลที่มีชื่อเสียง ตระกูลที่เคยปกครองเมือง หรือเป็นบุคคลสำคัญของท้องถิ่น

5. อาชีพหรือหน้าที่การงานของผู้ตาย มักเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม หรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับสูง

6. สาเหตุการเสียชีวิตของผู้ตาย มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับโรคหรือสาเหตุที่ทำให้ผู้ตายเสียชีวิต หรือวิธีป้องกัน

7. ผลงานของบุคคลที่สนิทสนมกับผู้ตาย เช่น ผลงานที่เป็น ข้อเขียนของบุตร ภรรยา หรือคนในครอบครัวของผู้ตาย

2.3.2 เรื่องที่ไม่สัมพันธ์กับผู้ตาย หมายถึง เรื่องที่เจ้าภาพสนใจและพิจารณาว่าเหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับ

นอกจากนี้หนังสืออนุสรณ์งานศพบางเล่มมีรูปภาพของผู้ตาย หรือภาพประกอบ เพื่อเสริมเนื้อเรื่องภายในเล่ม และบรรณานุกรม เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อมูลหรือเนื้อหาที่นำมาเขียน และสารบัญ เพื่อบอกเนื้อเรื่องของหนังสืออนุสรณ์งานศพอีกด้วย

แหล่งต้นฉบับหนังสืออนุสรณ์งานศพ

เนื้อเรื่องในหนังสืออนุสรณ์งานศพ นอกจากเรื่องที่เขียนโดยผู้ตาย นักเขียนที่ผู้ตายนิยม และผลงานของบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้ตายแล้ว แหล่งต้นฉบับที่เจ้าภาพนิยมนำเรื่องมาจัดพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ มีดังนี้

1. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดพิมพ์หนังสือที่กรมศิลปากรเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือหนังสือที่หน่วยงานในกรมศิลปากรค้นคว้าเรียบเรียงขึ้น และอนุญาตให้ตีพิมพ์เผยแพร่ในงานกุศลไม่เป็นประโยชน์ทางการค้า ผู้ขออนุญาตพิมพ์ต้องแจ้งความจำนงแก่ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร หรือผู้แทน โดยกรอกข้อความตามแบบพิมพ์ของกรมศิลปากร และต้องขอล่วงหน้าก่อนวันงานไม่น้อยกว่า 30 วัน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงนำต้นฉบับไปจัดพิมพ์ได้ โดยผู้ขออนุญาตต้องพิมพ์จำนวนไม่น้อยกว่า 500 เล่ม และต้องมอบหนังสือที่จัดพิมพ์แก่กรมศิลปากรร้อยละ 20 ของจำนวนที่พิมพ์ แต่ไม่เกิน 400 เล่มภายใน 15 วันหลังจากวันที่จัดงาน ทั้งนี้ห้ามผู้ขออนุญาตพิมพ์ข้อความหรือบทความอื่น ๆ เพิ่มเติมลงในหนังสือ ยกเว้นคำไว้อาลัยหรือข้อความที่ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์อนุญาตให้พิมพ์ได้ ส่วนหน้าปกให้พิมพ์ตามที่กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กำหนดให้ คือ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง วันงาน และสถานที่จัดงาน และห้ามพิมพ์รูปภาพหรือลวดลายที่มีสีฉูดฉาด (กรมศิลปากร, 2521: 1-3)

2. มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัย เป็นอีกแห่งหนึ่งที่บริการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ มีต้นฉบับของหนังสืออนุสรณ์งานศพซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางด้านพุทธศาสนา

3. สำนักพิมพ์ หรือโรงพิมพ์ของเอกชน ในปัจจุบันมีสำนักพิมพ์และโรงพิมพ์หลายแห่งบริการจัดหาและจัดเตรียมต้นฉบับโดยซื้อลิขสิทธิ์จากนักเขียนเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึก ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่จะสั่งพิมพ์เพื่อแจกในงานฌาปนกิจศพมากกว่างานอื่น ๆ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์ของเอกชนจะพิมพ์ส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องเตรียมไว้แล้ว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ และจัดพิมพ์ส่วนที่เป็นหน้าปกและส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น คำไว้อาลัย เพิ่มตามความประสงค์ของลูกค้า สำหรับราคาของหนังสือมีตั้งแต่ 10 บาทจนถึงหลักร้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนหน้าของเนื้อเรื่อง

4. เจ้าภาพงานฌาปนกิจศพ เรียบเรียงต้นฉบับขึ้นเอง เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับผู้ตาย ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของประเทศ

เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ในระยะแรก ๆ มีการจัดพิมพ์เฉพาะในงานศพเจ้านายและขุนนางเท่านั้น และมีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ หนังสือสวดมนต์ หนังสือธรรมะ และนิทานชาดก ทั้งนี้เพราะจะพิมพ์เรื่องประโลมโลก เช่น บทร้องลำนำ เพลงยาวสังวาส ย่อมไม่เหมาะสม และเป็นความนิยมว่าการสร้างหนังสือเผยแพร่พุทธศาสนา เป็นวิทยาทานที่ได้กุศลแรง แต่เนื่องจากไม่เป็นที่นิยมของผู้อ่าน เพราะเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก จึงมีการจัดพิมพ์เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และเรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้นแทนหนังสือพุทธศาสนา

สมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงเปลี่ยนแปลงความนิยมในการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยจากหนังสือพุทธศาสนามาเป็นการพิมพ์หนังสืออื่น ๆ ที่มีต้นฉบับอยู่นั้นให้ประชาชนได้อ่านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทย (พระยาอนุมานราชธน, 2513: 425-454) นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่จะได้หนังสือดีเข้าหอพระสมุดสำหรับพระนครอีกด้วย หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีเนื้อหาหลากหลายขึ้น เช่น พงศาวดาร และโบราณคดี เป็นต้น ฯลฯ

เมื่อการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพได้ขยายวงกว้างออกไปยังประชาชนทั่วไป มีการพิมพ์เรื่องราวในหมวดวิชาต่าง ๆ มากขึ้นตามความนิยมของสังคม นอกจากนี้ได้มีการปรับปรุงคุณภาพการพิมพ์ให้ดีขึ้นเป็นลำดับ เรื่องที่นำมาจัดพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพนอกจากจะเป็นต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติแล้ว ยังมีเรื่องที่เป็นต้นฉบับของเอกชนด้วย

เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพในช่วง พ.ศ. 2501-2510 มีดังนี้คือ หมวดศาสนา มีการพิมพ์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ หมวดสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ และหมวดวรรณคดี สำหรับเนื้อหาที่มีการพิมพ์น้อยที่สุด ได้แก่ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ศิลปะและการบันเทิง ปรัชญา และหมวดเบ็ดเตล็ด เรื่องที่นำมาพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพบ่อยที่สุดเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา กล่าวคือเรื่องใดมีเนื้อหาสาระเป็นที่น่าสนใจแก่คนทั่วไป ก็มักจะนำมาตีพิมพ์อยู่เสมอ ๆ เช่น เรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือกฎแห่งกรรมของทองหยก เลียงพิบูลย์ ซึ่งในระยะ 10 ปีมีการตีพิมพ์ถึง 57 ครั้ง นอกจากนี้ยังมีเรื่องอื่น ๆ ทางพุทธศาสนาที่มีการตีพิมพ์ซ้ำเสมอ ๆ อีกมาก เรื่องที่มีการตีพิมพ์ออกบ่อยครั้งรองจากเรื่องพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย เช่น

วรรณคดีไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และศิลปะของประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าเรื่องทางการแพทย์ก็เป็นอีกแนวหนึ่งที่จะนำมาตีพิมพ์อยู่เสมอ ๆ ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้ตายถึงแก่กรรมด้วยโรคอะไร เจ้าภาพก็มักจะนำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรคนั้นหรือเรื่องเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มาตีพิมพ์เพื่อเป็นวิทยาทาน (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2512: 464, 472)

ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2511-2515 เนื้อเรื่องที่พิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพก็ไม่แตกต่างไปจากที่พิมพ์เผยแพร่ในระหว่าง พ.ศ. 2501-2510 มากนัก กล่าวคือ หมวดศาสนามีการพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพมากที่สุด และหมวดสังคมศาสตร์ก็มีการพิมพ์มาก นอกจากนี้หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ สาขาแพทยศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแพทย์ โรคภัยไข้เจ็บ และสุขภาพอนามัยก็ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในช่วง พ.ศ. 2510-2515 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในระยะหลังนี้คนเอาใจใส่เรื่องโรคภัยไข้เจ็บและสุขภาพอนามัยมากขึ้น รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย เช่น วรรณคดีไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ศิลปะของไทย ภูมิศาสตร์ และการท่องเที่ยวในประเทศไทย เป็นต้น ในขณะที่หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์และภาษาศาสตร์มีการตีพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพน้อยที่สุด (อรุณ สุภัทรากุล, 2518: 525, 527)

การพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในช่วง 5 ปีต่อมาคือ ระหว่าง พ.ศ. 2516-2520 พบว่า หมวดสังคมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีการพิมพ์มากที่สุด ส่วนหมวดที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่ หมวดศิลปะและนันทนาการ ประติมากรรมและการถ่ายรูป และแพทยศาสตร์ (สุนีย์ ดาราศิลป์, 2521: 325)

แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพ

แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพ หมายถึง แหล่งที่รวบรวมและให้บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งมีลักษณะและการดำเนินการที่เกี่ยวกับหนังสืออนุสรณ์งานศพ แตกต่างกันไป ในงานวิจัยนี้จำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แหล่งสารนิเทศภายในสถาบัน แหล่งสารนิเทศภายนอกสถาบัน และแหล่งสารนิเทศส่วนบุคคล และในการวิจัยนี้ได้สำรวจหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีอยู่ในแหล่งสารนิเทศภายในและภายนอกสถาบัน ซึ่งได้แก่ จำนวนหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ให้บริการเป็นจำนวนชื่อเรื่อง ระบบการจัดหมวดหมู่ และการจัดเก็บ

1. แหล่งสารนิเทศภายในสถาบัน เป็นแหล่งที่จัดหาและรวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพสำหรับให้นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรของมหาวิทยาลัย ได้ใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้าวิจัย และปฏิบัติงาน แหล่งสารนิเทศภายในสถาบัน ได้แก่ หอสมุดกลาง ห้องสมุดคณะ ห้องสมุดเฉพาะ รวมทั้งห้องอ่านหนังสือของหน่วยงานหรือภาควิชา

การสำรวจหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีอยู่ในแหล่งสารนิเทศภายในสถาบัน พบว่าหอสมุดกลางเป็นแหล่งที่รวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพแหล่งใหญ่ที่สุดในมหาวิทยาลัย 14 แห่งที่ครอบคลุมงานวิจัยนี้ สำหรับห้องสมุดคณะและห้องอ่านหนังสือของหน่วยงานหรือภาควิชา นั้นพบว่ามีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนน้อย นอกจากนี้ห้องสมุดเฉพาะในมหาวิทยาลัยก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งให้บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพ แหล่งสารนิเทศภายในสถาบันแหล่งใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มประชากรที่ศึกษา มีดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สำนักวิทยบริการ มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 1,755 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่แบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพแยกเป็นหลายส่วน ได้แก่ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง หนังสือหายาก หนังสือสำรอง และจัดเก็บรวมกับจุลสารซึ่งในส่วนนี้มีการกำหนดสัญลักษณ์เป็นพิเศษโดยเฉพาะ

- ห้องสมุดไทยศึกษา มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 53 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 88 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- สำนักวิทยบริการ มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 273 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น 2 ส่วน ได้แก่ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป และจัดเก็บรวมกับหนังสืออ้างอิง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 110 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป

มหาวิทยาลัยทักษิณ

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 47 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 242 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป

- ห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 11 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป

มหาวิทยาลัยนเรศวร

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 120 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น 2 ส่วนคือ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป และจัดเก็บรวมกับหนังสืออ้างอิง

มหาวิทยาลัยบูรพา

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 50 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพแยกเป็นหลายส่วน ได้แก่ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง จัดเก็บอยู่ในส่วนของศูนย์ข้อมูลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอีกส่วนอยู่ในห้องจดหมายเหตุซึ่งในส่วนนี้ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่แบบการจัดจดหมายเหตุ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 94 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น 2 ส่วน ได้แก่ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป และจัดเก็บรวมกับหนังสืออ้างอิง

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 1,531 ชื่อเรื่อง มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น 2 ส่วน คือ หนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนใหญ่จัดเก็บเป็นมุมหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยเฉพาะ ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสืออนุสรณ์งานศพแบบให้สัญลักษณ์ "อนุสรณ์งานศพ" และบางส่วนจัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากในตอนแรกสำนักหอสมุดจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพรวมกับหนังสือทั่วไป ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนแปลงเป็นการจัดเก็บเป็นมุมหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยเฉพาะ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

- หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 573 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนหนึ่งรวมกับหนังสือทั่วไป บางส่วนจัดรวมกับหนังสือหายาก บางส่วนจัดรวมกับหนังสืออ้างอิง บางส่วนอยู่ที่ศูนย์ข้อมูลภูมิภาคตะวันตก และศูนย์ข้อมูลวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา

- หอสมุดสาขา วังท่าพระ มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 125 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนหนึ่งรวมกับหนังสือทั่วไป บางส่วนจัดรวมกับหนังสืออ้างอิง และบางส่วนอยู่ตู้หนังสืออาจารย์ประยูร อุลุชาฎะ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 37 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ การจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนหนึ่งรวมกับหนังสือทั่วไป และบางส่วนจัดเก็บรวมกับหนังสืออ้างอิง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 325 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสืออนุสรณ์งานศพแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพแยกเป็นหลายส่วน ได้แก่ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง จัดเก็บรวมกับบันทึกคดีจัดโดยจัดรวมกับหนังสือนวนิยาย และจัดเก็บในห้องขจร สุพานิช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

- สำนักหอสมุด มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 353 ชื่อเรื่อง ใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น 2 ส่วน ได้แก่ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไป และจัดเก็บในระบบชั้นปิดและให้บริการถ่ายเอกสารภายในห้องสมุด (เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพที่เก่า)

สรุปสภาพแหล่งสารนิเทศภายในสถาบันที่ให้บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพจากการสำรวจของผู้วิจัย จำแนกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ จำนวนหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ให้บริการ การจัดเก็บ การจัดหมวดหมู่ และเครื่องมือช่วยค้น ดังนี้

จำนวนหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ให้บริการ แหล่งสารนิเทศภายในสถาบันมีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการตั้งแต่ 11-1,755 ชื่อเรื่อง ซึ่งจำแนกห้องสมุดเป็นกลุ่มย่อยตามจำนวนหนังสือที่มีให้บริการดังนี้

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนตั้งแต่ 1,000 ชื่อเรื่องขึ้นไปมี 2 แห่ง ได้แก่ สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยรามคำแหง

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนระหว่าง 301-600 เล่มมี 3 แห่ง ได้แก่ หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนระหว่าง 100-300 ชื่อเรื่องมี 5 แห่ง ได้แก่ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร และหอสมุดสาขา วัดท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนต่ำกว่า 100 ชื่อเรื่องมี 7 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ ห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพ จากห้องสมุดภายในสถาบัน 17 แห่งที่
 สํารวจ ปรากฏว่า ห้องสมุดเกือบทั้งหมดคือ 16 แห่ง มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพ
 รวมกับหนังสือทั่วไป ได้แก่ สำนักวิทยบริการ และห้องสมุดไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักวิทยบริการ
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุด
 มหาวิทยาลัยทักษิณ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ และห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร สำนักหอสมุด
 มหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หอสมุด
 พระราชวังสนามจันทร์ และหอสมุดสาขา วัดท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฝ่ายหอสมุด
 จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ส่วน
 สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นห้องสมุดเพียงแห่งเดียวที่มีการจัดเก็บหนังสือ
 อนุสรณ์งานศพส่วนหนึ่งรวมกับหนังสือทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งจัดเก็บเป็นมุมหนึ่งแยกต่างหาก
 โดยเฉพาะ

การจัดหมวดหมู่ มีการใช้ระบบการจัดหมวดหมู่ 3 แบบ คือ แบบทศนิยมของ
 ดิวอี้ ระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน และการให้สัญลักษณ์พิเศษแตกต่างจากหนังสือทั่วไป
 ดังนี้

- ห้องสมุดที่ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่แบบทศนิยมของดิวอี้มี 8 แห่ง ได้แก่
 สำนักวิทยบริการ และห้องสมุดไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย
 บูรพา สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ห้องสมุดที่ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่ระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกันมี 8 แห่ง
 ได้แก่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัย
 ขอนแก่น หอสมุดปรีดี พนมยงค์ และห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์
 และหอสมุดสาขา วัดท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย
 สุโขทัยธรรมาธิราช
- ห้องสมุดที่ใช้การจัดหมวดหมู่แบบให้สัญลักษณ์พิเศษแตกต่างจากหนังสือทั่วไป
 มีเพียงแห่งเดียวคือ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เครื่องมือช่วยค้น ห้องสมุดภายในสถาบันเกือบทุกแห่ง มีเครื่องมือช่วยค้นคือ บัตรรายการ และฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ของห้องสมุด (ระบบการสืบค้นรายการแบบออนไลน์) นอกจากนี้สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณที่มีแต่บัตรรายการ

2. แหล่งภายนอกสถาบัน หมายถึง ห้องสมุดของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ หน่วยงานราชการ ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาของภาครัฐบาลและเอกชน และห้องสมุดของหน่วยงานเอกชน ที่รวบรวมและให้บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพ เช่น หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดเฉพาะ และห้องสมุดประชาชน แหล่งภายนอกสถาบันที่กลุ่มประชากรในงานวิจัยนี้ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ มีดังนี้

2.1 หอสมุดแห่งชาติ

การที่หอสมุดแห่งชาติมีระเบียบว่า ผู้ใดขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่องที่หอสมุดแห่งชาติหรือกรมศิลปากรถือลิขสิทธิ์อยู่ จะต้องมอบหนังสือเป็นผลประโยชน์ให้แก่กรมศิลปากร ร้อยละ 20 ของจำนวนที่พิมพ์ (กรมศิลปากร, 2521 :2) และตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 ระบุให้ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณาทั่วราชอาณาจักรต้องส่งสิ่งพิมพ์ขึ้นจำนวน 2 ฉบับให้หอสมุดแห่งชาติ ทำให้หอสมุดแห่งชาติเป็นห้องสมุดแห่งหนึ่งที่รวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยสำรวจจำนวนหนังสืออนุสรณ์งานศพจากฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ของหอสมุดแห่งชาติ (ระบบการสืบค้นรายการแบบออนไลน์) พบว่ามีจำนวน 236 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพรวมกับหนังสือทั่วไป

2.2 ห้องสมุดเฉพาะ เป็นแหล่งที่รวบรวมและให้บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพตามขอบเขตของห้องสมุดเฉพาะนั้น ๆ ห้องสมุดเฉพาะบางแห่งที่จัดหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้บริการ เช่น

2.2.1 ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทย ห้องสมุดแห่งนี้เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของนายนเรศ นโรปกรณ์ ซึ่งได้เขียนถึงประโยชน์และคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ในคอลัมน์“ริมถนนรณแคม” ของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ (นเรศ นโรปกรณ์, 2515: 6) พร้อมทั้งขอซื้อหรือรับบริจาคหนังสืออนุสรณ์งานศพ เพื่อจัดทำห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้นโดยเฉพาะที่วัดใดวัดหนึ่ง เมื่อบทความนี้เผยแพร่ไป มีผู้บริจาคหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น

จำนวนมาก และมีผู้เสนอสถานที่สำหรับจัดตั้งห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้นหลายแห่ง ทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ซึ่งในที่สุดได้เลือกอาคารทรงไทย ภาปร. หรือตึก พิพิธภัณฑ์และห้องสมุด วัดบวรนิเวศวิหาร โดยใช้ส่วนหนึ่งของชั้นล่างซึ่งเป็นห้องสมุดของ วัดเป็นห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ และเปิดทำการเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2515 ซึ่งเป็นวันครบ 100 ปีแห่งวันประสูติของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (วัดบวรนิเวศวิหาร, 2515: ข-ค) และวัดบวรนิเวศวิหารได้จัดสรรงบประมาณสำหรับใช้ใน กิจการของห้องสมุดโดยเฉพาะ (พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์. สัมภาษณ์ 23 พฤศจิกายน 2541)

การจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพในห้องสมุดนี้มีวิธีการเฉพาะคือ หนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลธรรมดา จัดเก็บตามชีวประวัติของผู้ตาย โดยจำแนกตาม สาขาอาชีพของผู้ตาย สำหรับพระสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์ จะถือสมณเพศและพระชาติ กำเนิดเป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงวิชาชีพหรืออาชีพ และยึดตามแนวการจัดเลขหมู่หนังสือ ระบบทศนิยมของดิวี่หมวด 920 ซึ่งเป็นหมวดชีวประวัติ (พัชรี ภูริเทเวศร์, 2533: 40-41)

ด้านการให้บริการ ปัจจุบันห้องสมุดมีหนังสืออนุสรณ์งานศพมี หนังสือให้บริการจำนวน 7,093 ชื่อเรื่อง โดยเปิดให้บริการเฉพาะวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 13.00-17.00 น. ผู้ค้นคว้าส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา นักวิชาการ และนักวิจัย ที่ต้องการค้นคว้า ข้อมูลจากหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยเฉพาะ ซึ่งมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เป็นต้น เนื้อหาที่มีผู้ใช้บริการใช้มากได้แก่ ชีวประวัติของเจ้านายและนักธุรกิจ รวมทั้ง สกูลวงศ์ต่าง ๆ สำหรับบริการยืมหนังสือในห้องสมุดเคยมีบริการ แต่ปรากฏว่าหนังสือหาย อีกทั้งหนังสือที่ห้องสมุดมีบางเล่มเป็นหนังสือหายาก จึงได้ยกเลิกบริการยืม แต่ให้บริการยืม ไปถ่ายเอกสาร ซึ่งผู้ใช้ต้องขออนุญาตเฉพาะรายและต้องคืนภายในวันเดียวกัน โดยทาง ห้องสมุดจะยึดบัตรประจำตัวไว้และคืนให้เมื่อผู้ใช้นำหนังสือมาคืน

2.2.2 ห้องสมุดสยามสมาคม มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวน 269 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวี่ มีคู่มือช่วยค้นคือบัตร รายการของหนังสืออนุสรณ์งานศพจัดเรียงรวมอยู่กับบัตรรายการของหนังสือทั่วไป และจัดเก็บ หนังสืออนุสรณ์งานศพรวมกับหนังสือทั่วไป

2.3 ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันที่มีส่วนสำคัญในด้านการศึกษาและวัฒนธรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป ห้องสมุดประชาชนในกรุงเทพมหานครโดยทั่วไปมีระบบการดำเนินงานที่เหมือนกัน ห้องสมุดประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการ ได้แก่

2.3.1 ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี มีหนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวน 188 ชื่อเรื่อง จัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพร่วมกับหนังสือทั่วไป ใช้ระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดทำบัตรรายการของหนังสืออนุรักษ์งานศพซึ่งจัดเรียงรวมอยู่กับบัตรรายการของหนังสือทั่วไป

2.3.2 ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง มีหนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวน 50 ชื่อเรื่อง มีการจัดเก็บเป็น 2 ส่วนคือ หนังสืออนุรักษ์งานศพที่ห้องสมุดมีอยู่เดิมใช้ระบบการจัดหมู่แบบระบบทศนิยมของดิวอี้ จัดเก็บร่วมกับหนังสือทั่วไปและมีการจัดทำบัตรรายการซึ่งจัดเรียงรวมอยู่กับบัตรรายการของหนังสือทั่วไป ส่วนหนังสืออนุรักษ์งานศพที่ห้องสมุดเพิ่งได้รับบริจาคเข้ามามีการจัดเก็บเป็นมุมหนังสืออนุรักษ์งานศพโดยเฉพาะแต่ไม่มีการจัดหมวดหมู่และทำบัตรรายการ

2.3.3 ห้องสมุดประชาชนนนทบุรี มีหนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวน 359 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสืออนุรักษ์งานศพโดยใช้สัญลักษณ์ "อค" มีการจัดทำบัตรรายการ และจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นมุมหนึ่งโดยเฉพาะ

2.3.4 ห้องสมุดประชาชนวัดสังฆะระจาย มีหนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวน 28 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมู่หนังสือระบบทศนิยมของดิวอี้ มีการจัดทำบัตรรายการซึ่งจัดเรียงรวมอยู่กับบัตรรายการของหนังสือทั่วไป และจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพร่วมกับหนังสือทั่วไป

2.3.5 ห้องสมุดประชาชนบางเขน มีหนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวน 30 ชื่อเรื่อง ใช้ระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ ไม่มีคู่มือช่วยค้นหนังสืออนุรักษ์งานศพ มีการจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพร่วมกับหนังสือทั่วไป

2.3.6 ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดระฆังโฆสิตารามราชวรวิหาร มีหนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวน 155 ชื่อเรื่อง การจัดหมู่หนังสืออนุรักษ์งานศพแบบให้สัญลักษณ์ "อค" มีการจัดทำบัตรรายการของหนังสืออนุรักษ์งานศพซึ่งเรียงรวมอยู่กับบัตรทั่วไป และจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพไว้เป็นมุมหนึ่งโดยเฉพาะ

สรุปสภาพแหล่งสารนิเทศภายนอกสถาบันที่ให้บริการหนังสืออนุรักษ์งานศพจากการสำรวจของผู้วิจัย จำแนกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ จำนวนหนังสืออนุรักษ์งานศพที่ให้บริการ การจัดเก็บ การจัดหมวดหมู่ และเครื่องมือช่วยค้น ดังนี้

จำนวนหนังสืออนุรักษ์งานศพที่ให้บริการ แหล่งสารนิเทศภายในสถาบันมีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการตั้งแต่ 30-7,093 ชื่อเรื่อง ซึ่งจำแนกห้องสมุดเป็นกลุ่มย่อยตามจำนวนหนังสือที่มีให้บริการดังนี้

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการมีจำนวนตั้งแต่ 1,000 ชื่อเรื่องขึ้นไปมี 1 แห่ง คือ ห้องสมุดหนังสืออนุรักษ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร
- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการจำนวนระหว่าง 301-600 ชื่อเรื่องมี 1 แห่ง คือ ห้องสมุดประชาชนอนนการาม
- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการจำนวนระหว่าง 100-300 ชื่อเรื่องมี 4 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดสยามสมาคม หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี และห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร
- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการจำนวนต่ำกว่า 100 ชื่อเรื่องมี 3 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย และห้องสมุดประชาชนบางเขน

การจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพ ปรากฏว่ามีการจัดเก็บเป็น 3 แบบ ดังนี้

- ห้องสมุดที่มีการจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพพร้อมกับหนังสือทั่วไป ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดสยามสมาคม ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย และห้องสมุดประชาชนบางเขน
- ห้องสมุดที่มีการจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นมุมหนึ่งแยกต่างหากโดยเฉพาะ ได้แก่ ห้องสมุดหนังสืออนุรักษ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร ห้องสมุดประชาชนวัดอนนการาม และห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร
- ห้องสมุดที่มีการจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพส่วนหนึ่งร่วมกับหนังสือทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งจัดเก็บเป็นมุมหนึ่งแยกต่างหากโดยเฉพาะมีเพียงแห่งเดียวคือ ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง

การจัดหมวดหมู่ มีการจัดหมวดหมู่เป็น 2 แบบ ดังนี้

- ห้องสมุดที่ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่แบบทศนิยมของดิวอี้ ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดประชาชนสวนลุมพินี หอสมุดประชาชนซอยพระนาง หอสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย หอสมุดประชาชนบางเขน
- ห้องสมุดที่ใช้การจัดหมวดหมู่แบบให้สัญลักษณ์พิเศษแตกต่างจากหนังสือทั่วไป ได้แก่ หอสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร หอสมุดประชาชนนนทบุรี และหอสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดระฆังโฆสิตาราม

เครื่องมือช่วยค้น แหล่งสารนิเทศภายนอกที่มีเครื่องมือช่วยค้นคือ บัตรรายการ และฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ของห้องสมุด (ระบบการสืบค้นรายการแบบออนไลน์) มีเพียงแห่งเดียวคือ หอสมุดแห่งชาติ ส่วนห้องสมุดภายนอกสถาบันที่มีคู่มือช่วยค้นคือบัตรรายการเพียงอย่างเดียว ได้แก่ หอสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดประชาชนสวนลุมพินี หอสมุดประชาชนซอยพระนาง หอสมุดประชาชนนนทบุรี หอสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย หอสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดระฆังโฆสิตาราม ส่วนห้องสมุดประชาชนบางเขน ไม่มีการทำบัตรรายการ

ผลจากการสำรวจแหล่งสารนิเทศภายในสถาบันและภายนอกสถาบันของผู้วิจัย ลักษณะของแหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพมีดังนี้

จำนวนหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ให้บริการ

แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพมีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการตั้งแต่ 11-7,093 ชื่อเรื่อง ซึ่งจำแนกห้องสมุดเป็นกลุ่มย่อยตามจำนวนหนังสือที่มีให้บริการดังนี้

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนตั้งแต่ 1,000 เล่มขึ้นไป ได้แก่ สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง และหอสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้บริการจำนวนระหว่าง 301-600 เล่ม ได้แก่ หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และห้องสมุดประชาชนนนทบุรี

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการจำนวนระหว่าง 100-300 เล่ม ได้แก่ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร หอสมุดสาขา วัดท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดสยามสมาคม หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี และห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดรัชฎาธิษฐาน ราชวรวิหาร

- ห้องสมุดที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพให้บริการจำนวนต่ำกว่า 100 เล่ม ได้แก่ ห้องสมุดไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ ห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฝ่ายหอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย และห้องสมุดประชาชนบางเขน

การจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพ

แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุรักษ์งานศพมีการจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพ 3 แบบ ดังนี้

- ห้องสมุดที่มีการจัดเก็บหนังสืออนุรักษ์งานศพรวมกับหนังสือทั่วไป ได้แก่ สำนักวิทยบริการ และห้องสมุดไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ และ ห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ และหอสมุดสาขา วัดท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุด สยามสมาคม ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย และ ห้องสมุดประชาชนบางเขน

- ห้องสมุดที่มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นมุมหนึ่งแยกต่างหากโดยเฉพาะ ได้แก่ ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร ห้องสมุดประชาชนวัดอนงคาราม และห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร
- ห้องสมุดที่มีการจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนหนึ่งรวมกับหนังสือทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งจัดเก็บเป็นมุมหนึ่งแยกต่างหากโดยเฉพาะ ได้แก่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง และห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง

เครื่องมือช่วยค้น

แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพเกือบทุกแห่งมีเครื่องมือช่วยค้นหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ ห้องสมุดภายในสถาบันทุกแห่ง หอสมุดแห่งชาติ มีเครื่องมือช่วยค้นคือ บัตรรายการ และฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ของห้องสมุด (ระบบการสืบค้นรายการแบบออนไลน์) ยกเว้นสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณมีแต่บัตรรายการ ส่วนห้องสมุดภายนอกสถาบันที่มีคู่มือช่วยค้นคือบัตรรายการเพียงอย่างเดียว ได้แก่ ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร ห้องสมุดสยามสมาคม ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง ห้องสมุดประชาชนอนงคาราม ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดรัชฎาธิษฐาน ส่วนห้องสมุดประชาชนบางเขน ไม่มีการทำบัตรรายการ

ระบบการจัดหมวดหมู่หนังสืออนุสรณ์งานศพ

แหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพมีการใช้ระบบการจัดหมวดหมู่ 3 แบบ คือแบบทศนิยมของดิวอี้ ระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน และการให้สัญลักษณ์พิเศษแตกต่างจากหนังสือทั่วไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ห้องสมุดที่ใช้ระบบการจัดหมวดหมู่แบบทศนิยมของดิวอี้ ได้แก่ สำนักวิทยบริการ และห้องสมุดไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุด

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดแห่งชาติ หอสมุด
 สยามสมาคม หอสมุดประชาชนสวนลุมพินี หอสมุดประชาชนซอยพระนาง
 หอสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย หอสมุดประชาชนบางเขน

- หอสมุดที่ใช้การจัดหมวดหมู่ระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน ได้แก่ สำนักหอสมุด
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยขอนแก่น หอสมุดปริดี
 พนมยงค์ และหอสมุดไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด
 มหาวิทยาลัยนเรศวร หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ และหอสมุดสาขา มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- หอสมุดที่ใช้การจัดหมวดหมู่แบบให้สัญลักษณ์พิเศษแตกต่างจากหนังสือทั่วไป
 ได้แก่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง หอสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัด
 บวรนิเวศวิหาร หอสมุดประชาชนนนทบุรี และหอสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร
 วัดระฆังโฆสิตาราม

นอกจากหอสมุดประเภทต่าง ๆ ในประเทศไทยดังกล่าวแล้ว ในต่างประเทศยังมี
 มีหอสมุดหลายแห่งที่รวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพ หอสมุดที่สำคัญคือ หอสมุดศูนย์
 ศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยเกียวโต (Center for Southeast Asian Studies
 หรือ CSEAS) ซึ่งเป็นศูนย์วิจัยแห่งแรกของประเทศญี่ปุ่น และเป็นที่ยอมรับว่าเป็น
 องค์การระดับชาติในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ผ่องพรรณ
 ลวนานนท์, 2540 :1) หอสมุดแห่งนี้สะสมหนังสือภาษาไทยประมาณ 10,000 เล่ม และเป็น
 หนังสืออนุสรณ์งานศพกว่า 4,000 เล่ม นับเป็นแหล่งสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพที่สมบูรณ์
 มากที่สุดแห่งหนึ่ง บางเล่มไม่มีในประเทศไทย โดยได้มาจากการซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพ
 ของนายจรัส พิกุล นักสะสมหนังสือชาวไทย อาจารย์โยเนโอะ อิซึอิ ซึ่งใช้ทุนกระทรวง
 ศึกษาธิการของญี่ปุ่นจัดซื้อส่งไปให้หอสมุดมหาวิทยาลัยเกียวโต จัดทำบรรณานุกรมหนังสือ
 อนุสรณ์งานศพ และมีดัชนีค้นเรื่องจำนวน 3 เล่ม โดยแบ่งเป็นชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง และ
 ชื่อผู้ตาย บรรณานุกรมที่จัดทำขึ้นนี้มีอยู่ทุกแห่งในมหาวิทยาลัยที่มีศูนย์ศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้ยังมีหอสมุดและแหล่งสารนิเทศในประเทศญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ ที่
 รวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพของไทย ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ ประเทศออสเตรเลีย
 หอสมุดมหาวิทยาลัยมิชิแกน และมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีศูนย์ศึกษาเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asian Studies) และห้องสมุดมหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ (หนังสืออนุสรณ์งานศพจาก 'เมรุ' สู่ตลาด, 2538: 10)

3. แหล่งสารนิเทศส่วนบุคคล บุคคลทั่วไปอาจได้หนังสืออนุสรณ์งานศพโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ได้รับแจกในงานฌาปนกิจศพ บุคคลอื่นให้ ชื่อจากร้านขายหนังสือเก่า และทำสำเนาเอกสารจากต้นฉบับ นอกจากนี้ยังมีผู้ที่นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า หรือใช้ในการทำงานทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นักสะสมชาวไทย เช่น เอนก นาวิกมูล ประยงค์ อนันท์ทวงศ์ และอาจิม จันทรัมย์ ส่วนนักสะสมชาวต่างประเทศ เช่น นายเออิจิ มูราซึมา และศาสตราจารย์ อากิรา ชูเออิโร ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยโตเกียว (หนังสืออนุสรณ์งานศพจาก 'เมรุ' สู่ตลาด, 2538: 10-11)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์โดยตรงนั้นไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษามาก่อน ผู้วิจัยสำรวจพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการสำรวจเนื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพ ความสนใจในการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน และการใช้และการแสวงหาสารนิเทศของนักประวัติศาสตร์ซึ่งสรุปได้ดังนี้

งานวิจัยเกี่ยวกับการสำรวจเนื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพ

สุพรรณ ส่องแสงจันทร์ (2513) ศึกษาเรื่องการศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ และเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2501-2510 จำนวน 4,329 ชื่อเรื่อง ผลการวิจัยพบว่าหมวดที่มีการพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพมากที่สุดได้แก่ หมวดศาสนา รองลงมาได้แก่ หมวด สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ และวรรณคดี หมวดที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่หมวด วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ นิรุกติศาสตร์ ศิลปะและการบันเทิง ปรัชญา และเบ็ดเตล็ด สำหรับหมวดที่ยังไม่เคยพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นหมวดวิชาเกี่ยวกับต่างประเทศ เช่น วรรณคดีต่างประเทศ (ยกเว้นวรรณคดีอังกฤษ) ภาษาต่างประเทศ (ยกเว้นภาษาอังกฤษ) และภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ต่างประเทศ

อรุณ สุภัทรากุล ศึกษาเรื่องการศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ และเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2511-2515 จำนวน 5,644 ชื่อเรื่อง ผลการวิจัยพบว่า หมวดที่มีการพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพมากที่สุดได้แก่ หมวดศาสนา รองลงมาได้แก่หมวด วิทยาศาสตร์ประยุกต์ สังคมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี และศิลปะการบันเทิง หมวดวิชาที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่หมวด วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ รองลงไปคือ ภาษาศาสตร์ เบ็ดเตล็ด และปรัชญา และมีความนิยมพิมพ์เรื่องเกี่ยวกับการแพทย์มาก

สุนีย์ ดาราศิลป์ (2521) ศึกษาเรื่องการจำแนกผลงานจากชีวประวัติที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานศพระหว่างปี พ.ศ. 2516-2520 โดยศึกษาเฉพาะเล่มที่เจ้าของประวัติในหนังสืออนุสรณ์งานศพมีผลงานในด้านวรรณกรรม หรือศิลปกรรม หรือประดิษฐ์กรรม อย่างน้อยหนึ่งด้าน ผลการวิจัยพบว่ามีจำนวน 175 คน โดยผลงานด้านวรรณกรรมปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานศพมากที่สุด รองลงไปเป็นด้านศิลปกรรม และน้อยที่สุดคือด้านประดิษฐ์กรรม หมวดวิชาที่มีการพิมพ์มากที่สุดในผลงานด้านวรรณกรรมได้แก่ หมวดสังคมศาสตร์ รองลงไปได้แก่ หมวดประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ ศาสนา เบ็ดเตล็ด และภาษาศาสตร์ และน้อยที่สุดได้แก่ หมวดศิลปะและนันทนาการ หมวดวิชาที่มีการพิมพ์มากที่สุดในผลงานด้านศิลปกรรมได้แก่ สถาปัตยกรรม รองลงมาได้แก่ ดนตรี จิตรกรรม นันทนาการ และน้อยที่สุดได้แก่ ประติมากรรมและการถ่ายรูป หมวดวิชาที่มีการพิมพ์มากที่สุดในผลงานด้านประดิษฐ์กรรมได้แก่ วิทยาศาสตร์ รองลงมาได้แก่ วิศวกรรมศาสตร์ และน้อยที่สุดได้แก่ แพทยศาสตร์

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ พบว่า ผลการวิจัยของอรุณ สุภัทรากุล คล้ายคลึงกับของสุพรรณิ สองแสงจันทร์ คือ หมวดที่มีการพิมพ์มากที่สุดได้แก่ หมวดศาสนา ส่วนหมวดที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ แต่มีประเด็นใหม่ที่พบในการวิจัยของอรุณ สุภัทรากุลคือ หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ สาขาแพทยศาสตร์ มีการพิมพ์มากขึ้นในหนังสืออนุสรณ์งานศพ ส่วนงานวิจัยของสุนีย์ ดาราศิลป์ พบว่า หมวดสังคมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีการพิมพ์มากที่สุด ส่วนหมวดที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่ หมวดศิลปะและนันทนาการ ประติมากรรมและการถ่ายรูป และแพทยศาสตร์ ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของอรุณ สุภัทรากุลที่พบที่มีการพิมพ์เรื่องแพทยศาสตร์มาก

งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ

ชฎาภรณ์ จันทรประเสริฐ (2533) ศึกษาเรื่องความสนใจในการอ่านหนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน ผลการวิจัยพบว่าผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่อ่านหนังสืออนุสรณ์งานศพ สาเหตุในการอ่านส่วนใหญ่เพราะต้องการทราบชีวประวัติของผู้ตาย และเนื้อหาในหนังสืออนุสรณ์งานศพตรงกับความสนใจ สาเหตุในการไม่อ่านที่เกิดจากตัวผู้อ่านคือไม่มีความจำเป็นต้องอ่านในขณะนั้น ส่วนสาเหตุในการไม่อ่านอันเนื่องมาจากหนังสืออนุสรณ์งานศพคือ รูปเล่มไม่สวยงาม การจัดพิมพ์ไม่ดี และปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงตัวเล่มคือ ไม่มีโอกาสได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ และไม่ทราบว่าห้องสมุดมีหนังสืออนุสรณ์งานศพหรือไม่ ห้องสมุดประชาชนที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพมากที่สุดคือ ห้องสมุดประชาชนอนงคารามมีหนังสืออนุสรณ์งานศพ 1,048 เล่ม รองลงมาคือ ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี 186 เล่ม ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง 124 เล่ม ห้องสมุดประชาชนปทุมวัน 94 เล่ม ห้องสมุดประชาชนบางเขน 62 เล่ม ห้องสมุดประชาชนบางขุนเทียน 61 เล่ม ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย 61 เล่ม และห้องสมุดประชาชนที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพน้อยที่สุดคือ ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัดราชฎาธิษฐานราชวรวิหาร มีหนังสืออนุสรณ์งานศพ 6 เล่ม สำหรับบรรณานุกรมของผู้อ่านที่มีต่อการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ ผู้อ่านส่วนใหญ่เห็นว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพควรมีขนาดเล็กเท่าพ็อคเก็ตบุ๊ก ปกขาวพิมพ์ด้วยอักษรสีดำ ตามที่นิยมจัดพิมพ์กันทั่วไป และปกสวยงามสะดุดตา มีภาพประกอบเนื้อเรื่อง และภาพประกอบภายในเล่ม โดยใช้กระดาษคุณภาพปานกลาง

งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้และการแสวงหาสารนิเทศของนักประวัติศาสตร์

Straw (1993) ได้ศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศของนักประวัติศาสตร์กับนักรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐเคนท์ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาประเภทของสารนิเทศที่นักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์ใช้ในการวิจัย โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการสำรวจพบว่านักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์ใช้สารนิเทศที่เหมือนกัน แต่วิธีในการเข้าถึงข้อมูลมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ นักประวัติศาสตร์ใช้วิธีที่มีลักษณะดั้งเดิม เช่น ใช้สิ่งพิมพ์ ในขณะที่นักรัฐศาสตร์ใช้วิธีที่ทันสมัยกว่า เช่น ใช้ ซีดี-รอม และฐานข้อมูลออนไลน์